

Diplomata Hungarica antiquissima 1000—1196

A Magyar Tudományos Akadémia tervbe vette a magyar történelem legkorábbi (XI—XII. századi) okleveles anyagának új kiadását két kötetben. Terv szerint az I. kötet az oklevélszövegek kritikai kiadását, a II. kötet pedig az eredetiben fennmaradt oklevelek és pecsétek facsimiléit fogja tartalmazni.

E nagy jelentőségű és hiányt pótló mű kiadása a korszak okleveleivel foglalkozó szakemberek együttműködése révén oldható meg. A két kötet munkatársai: Borsa Iván, Gerics József, Györffy György, Horváth János, Kumorovitz L. Bernát, Mezey László és Moravesik Gyula.

Az új kiadást a következők indokolják.

E korszak oklevélanyagát teljességre törekedve egyedül Fejér György adta ki 1829-ben a *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* I. és II. kötetében, valamint pótlólag a VII/1., VII/3., VII/4., VII/5. és IX/7. kötetben.

Fejér kiadása többnyire nem az eredeti okleveleken, hanem hibás másolatokon és korábbi kiadásokon alapult, s így — bár Fejér a kiadással hézagpótló munkát végzett — a kiadás módszere alatta áll saját kora diplomatikai követelményeinek.

Fejér kiadása óta számos új oklevél, oklevélátirat és oklevélkivonat került elő a szóban forgó korszakból, amelyek különböző újabb okmánytárakban, történeti monográfiákban és folyóiratokban kerültek kiadásra s néhány mindmáig kiadatlan.

A Fejér *Codex diplomaticus* hiányainak pótlását célzó Wenzel Gusztáv az 1860—1873. években adott ki XI—XII. századi okleveleket, részben a Fejér műve után megjelent kiadások nyomán, részben eredetiekből az Árpád-kori új okmánytár (*Monumenta Hungariae historica. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus*) I., VI. és XI. kötetében; szövegkiadásai azonban sok hibát tartalmaznak és ugyancsak nem állanak a kor tudományos követelményeinek színvonalán.

Fejér és Wenzel felsorolt tíz kötete távolról sem teszi lehetővé a kutatónak a kor okleveles anyaga teljes áttekintését. Az általuk kiadott oklevelek számos esetben különböző művekben új, jobb kiadásokban is megjelentek s elszórtan kiadták az újonnan előkerült okleveleket. A különböző újabb okmánytárak, monográfiák és folyóiratok kötetekinek száma, amelyekben 1000—1196 közötti magyar vonatkozású oklevelek jelentek meg, megközelíti a hatvanat.

A királyi oklevelekben eligazodást nyújt Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke (*Regesta regum stirpis Arpadianae*

critico-diplomatica I. 1923.) c. műve, amely az oklevelek regesztája, lelőhelye, kiadási helye, irodalma és kritikája mellett közzétette az eladdig ismert kiadatlan királyi okleveleket is. A nem királyi oklevelekre segédkönyv nem áll a kutató rendelkezésére.

Annak, aki a korszak közel 240 oklevelét át akarja tekinteni, még Szentpétery útbaigazítása nyomán is több mint 70 művet kell kézbe vennie, s a nem királyi és pápai oklevelek tekintetében további forrásmunkák után kell nyomoznia.

A rendelkezésre álló forráskiadások rendkívül változó értékűek, sok közülük nehezen hozzáférhető, úgyhogy hazai kutatóknak is nagy nehézséget okoz használatuk, külföldi kutatók számára pedig nagyrészt elérhetetlenek.

Hozzávéve ehhez, hogy az elmúlt évtizedben eddig kiadatlan XI—XII. századi oklevélszövegek váltak ismertté, nyilvánvalóvá válik, hogy a legkorábbi magyar vonatkozású oklevélmű új kritikai kiadása a magyar történettudomány elsőrendű és tovább nem halasztható feladata.

*

Milyen anyagot ölel fel a tervbevetett okmánytár?

Kiállítók szerint megjelölve az alábbi csoportokat vesszük fel:

a) Magyar királyok és a királyi család tagjai által kiadott oklevelek.
b) A XI—XII. századi Magyarországon kelt nem királyi (egyházi testületek és magánosok által kiadott) oklevelek.

c) A magyar koronához foglalt országok (Horvátország, Dalmácia, Ráma) területén kiadott nem királyi oklevelek közül csak azokat vesszük fel, amelyeknek kifejezett magyar vonatkozásuk van. A csupán a magyar király uralmára utaló dalmát és horvát oklevelek regesztába kerülnek a szóban forgó rész szószerinti közlésével.

d) Külföldön kiállított oklevelek közül azokat vesszük fel, amelyeket külföldi kiállító (pápa, uralkodó, hatóság, egyház, magános) Magyarországra, ill. magyar címzettnek küldött, valamint azokat, amelyeknek magyar közjogi vagy egyházi vonatkozásuk van (pl. Magyarország területén tett adomány; Magyarországra is érvényes legátusi oklevél, dekretális). Külföldi uralkodó Magyarországon kelt oklevelének dátuma s kevéssé jelentős adalék regesztában lesz közzétéve. Magyarországon vagy egy magyar ember pusztá említése nem indokolja az oklevél felvételét.

Az okmánytár időben felöleli a magyar királyság megalapításától (1000) III. Béla haláláig (1196. április 24.) terjedő oklevélműanyagot. III. Béla uralkodása diplomatikailag korszakhatárnak tekinthető, mivel a krónikák és egy oklevél tanúsága szerint ő rendszeresítette az okleveles gyakorlatot Magyarországon. Kézai a bővebb krónikákkal egyezően ezt írja: „*Bela Graecus . . . petitionibus (que) loqui traxit originem, ut Romana habet curia et imperii.*”¹ III. Béla 1181-i oklevele szerint: „. . . *ego B. illustrissimus rex Hungarie considerans et in futurum mee regie maiestati precavens, ne aliqua causa in mei presentia ventilata et definita in irritum redigatur, necessarium duxi, ut negotium quodlibet in audientia celsitudinis mee discussum scripti testimonio confirmetur.*”²

¹ *Scriptores rerum Hungaricarum*. Ed. E. Szentpétery. 1937. I. 183., 462. l.

² *Fejérváthy László*: III. Béla király oklevelei. Bpest, 1900. 29. l.

Az okmánytár műfajilag magában foglalja a szó diplomatikai értelmében vett okleveleket (*carta, notitia*), a *missilis* leveleket, valamint az *acta*-kat (pl. III. Béla jövedelemösszeírása).

Hitelesség szempontjából felöleli a valódi okleveleket, a középkori hamis, ill. interpolált okleveleket. Az újkori hamisítványokat (pl. Szilveszter-bulla, I. István király adománya a nyitrai püspökség számára stb.) regeszta formájában a bevezetés végén soroljuk fel. Az okmánytárkiadók által tévesen a XI—XII. századra datált okleveleket mellőzzük.

Mindezen oklevelek felvételre kerülnek akár eredetiben, akár átiratban vagy egyszerű másolatban, akár kivonatban vagy tartalmi említésben maradtak reánk. XI—XII. századi királyi adomány későbbi említése nem indokolja a feltételezett oklevél felvételét.

A felvett oklevelek, missilis levelek és iratok kronologikus sorrendben követik egymást, arab számmal sorszámozva. Az évi és napi dátummal ellátott oklevelek megelőzik a csupán évszámmal datált okleveleket. A datálatlan oklevelek a megállapítható időhátár végén nyernek elhelyezést; így pl. III. Béla ismeretlen dátumú oklevele III. Béla datált oklevelei után következik.

*

Minden önállóan felvett oklevél közzététele négy egymást követő részben történik, mely tipográfiailag is elkülönül egymástól.

I. Regeszta.

II. A forrásra vonatkozó megjegyzések.

III. Szöveg.

IV. Jegyzetek.

Tipográfiailag a regeszta és az oklevélszöveg garmond, a forrásra vonatkozó megjegyzések borgis, a jegyzetek petit betűnagyságban szedendők. Betűtípust tekintve minden oklevélszöveg és könyvcím *antiqua* (*mediaeval*), minden szerzői hozzáfűzés kurzív, minden szerzőnév kis verzállal adandó vissza.

I. Az oklevélkiadás élén, az arab sorszám alatt az oklevél feloldott dátuma (év, hó, nap), vagy szögletes zárójelben a megközelítő kelet éve s a feltüntetett kelet hely áll. A hónap nevét latinul rövidítve kisbetűvel írjuk; a kelet helyet az eredetit követő latin *locativus* alakban. A hibás dátumot kerek zárójelbe tesszük, s jegyzetben fűzünk magyarázatot hozzá. A kikövetkeztetett dátumot vagy a két évvel meghatározott időközt szögletes zárójelben adjuk. A dátum alatt kezdődik új bekezdésben a rövid latin regeszta, mely a latin névalakkal nem rendelkező hely- és személynevek írásmódjában követi az oklevél írásmódját.

Abban az esetben, ha az oklevél szövegét nem adjuk közzé teljes szövegében, az oklevélből idézendő szövegrész *antiqua* szedéssel a kurzív szedésű regesztába ágyazva foglal helyet.

II. A forrásra vonatkozó megjegyzések élén áll annak feltüntetése, hogy az oklevél gyanús hitelű-e, hamis-e, interpolált-e, s a hamisítás milyen korra tehető.

A megjegyzések az alábbi új bekezdésekre tagolt kérdésekre terjeszkednek ki:

1. „*Eredeti* (ORIG.): Nem maradt fenn (Non exstat)”, vagy ha fennmaradt az eredeti vagy „állítólagos eredeti (ORIG. SUBREPTUM)”, le-

írása a következő sorrendben: hártya (szokottól eltérő minőség és alak, pl. *transversa*, valamint méret megadása cm-ben), chyrographum (litt. A, B, C intercis.), plica, fonál, pecsét (alak, méret, rajz, körirat leírásával — vagy elveszett pecsét nyoma, bevágásai feltüntetésével). Szó szerint közlendők a kancelláriai jegyek, az oklevél hátoldalán található középkori feljegyzések, végül az oklevél lelőhelye: a levéltár megjelölése latinul, a mai és régi levéltári állag és jelzet feltüntetésével. (A levéltárak felsorolása latinul mai hivatalos nevükkel a bevezetés végén közlendő.)

2. *Átirat* (TRANSCR.): Minden fennmaradt 1526 előtti átirat külön feltüntetése A, B, C stb. nagybetűk után új sorban, melyek során az átíró hatóság neve, az átirat dátuma, az átírt oklevélre vonatkozó szavak szó szerint idézve, többszörös átírás esetén az átiratok kronologikus sorrendben feltüntetést nyernek; végül a reánk maradt átíró oklevél levéltári jelzetének megjelölése következik. Ugyanide sorolandók a részleges szó szerinti átírások, ill. azok, amelyekből egy hosszabb klauzulát szó szerint írtak át.

1526 utáni átirat csak abban az esetben veendő fel, ha ennek szövege egy elvesztett eredeti nem ismert középkori átiratára támaszkodik.

3. *Említés* (MEM.): Minden 1526 előtti tartalmi említés a, b, c stb. kisbetűk után új sorban feltüntetendő az említő hatóság nevével, az említés dátumával és az említett oklevélre vonatkozó rész szó szerinti idézésével. Ezt követik az esetleges további átírások adatai és a levéltári jelzet. Amennyiben az oklevél emléke csupán tartalmi kivonatban, ill. említésben maradt fenn, ennek szövegét csak itt tesszük közzé, tehát garmond szedéssel nem közöljük.

4. *Kiadás* (ED.): Az oklevél kiadásainak felsorolása kronologikus sorrendben annak megjelölésével, hogy a kiadás az eredetiből (*Orig.*) vagy valamely átiratból (*A, B, C*) történt. Ha a kiadás valamely másolatból történt, s ezt a kiadó feltünteti, ez idézendő ilyenformán: Fejér: CD. IV/2. 431—433 (*B e copia Kaprinay vol. LXIV. p. 400*). Olyan esetben, ha a kiadásnak egy vagy több régi kiadás szolgált forrásul, zárójelben feltüntetjük a forrásmű, ill. kiadójának nevét, s ha megkülönböztetésre is szükség van, a forrásmű évszámát, vagy kötetszámát, pl. FEJÉR: CD. I. 289—291 (*Róka*). Azonos művek változatai: alapszöveg és belőle készült különnyomat vagy változatlan szövegű kiadások közé egyenlőségjel (=) teendő. A részleges szó szerinti kiadásokat *partim* megjegyzéssel jelöljük. Külön bekezdésben közöljük a tartalmi kivonatok (*a, b, c*) kiadási helyét. A könyvcímekben használt rövidítések jegyzékét külön jegyzékben adjuk meg.

5. *Fordítás* (TRAD.): Az oklevél kiadott fordításainak felsorolása annak feltüntetésével, hogy a fordítás milyen nyelvre történt.

6. *Regesztá* (REG.): Az oklevél kiadott regesztáinak felsorolása az előbbi módon.

7. *Facsimile* (FACS.): Az oklevél facsimile-kiadásainak felsorolása.

8. *Irodalom, ill. kommentár* (COMM.): Az oklevélre vonatkozó irodalom felsorolása pontos idézettel. A lapszám után alkalmazható az *et passim* kifejezés, ha szükségtelennek látszik a számos előfordulás megadása. Jegyzetre való hivatkozás esetén a lapszám *p.* után s a jegyzetszám *annot.* után írandó. Amennyiben az oklevél hitelessége vitatható, az oklevél kritikája tömören összefoglalva.

III. Az oklevél szövegének kiadása az eredeti vagy az eredetihez legközelebb álló átirat (részleges átirat, klauzula) nyomán:

A kiadás alapelvei a következők:

A kiadás teljes szövegében és szó szerint történik.

A kiadás alapjául az eredeti (*Orig.*) vagy a legjobb átirat szolgál, amelynek betűjelét a II/2. felsorolásban csillaggal különböztetjük meg (pl. *B**).

A kiadás módjában követjük „A Magyar Tudományos Akadémia szabályai középkori latin források közlésére” c. előírást (Századok 1919—1920. Melléklet 22—24) a következő pontokban: 2. a), c), d), 3., 4., 5., 6., 7., 8., 13.

A 2 a) ponthoz kiegészítésül megjegyezzük, hogy az újkori másolatban előforduló speciális *aē caudata* megtartandó.

A 2 b) ponttól eltérően a *-ci-* és *-ti-* szótagot a kiadásban megkülönböztetjük, de az átiratokban mutatkozó eltérést jegyzetben nem tüntetjük fel.

A 3. ponthoz: Vitatható esetben, amikor nem dönthető el, hogy tulajdonnévről vagy közszóról van-e szó, s a szó nagy- vagy kisbetűvel írandó-e (pl. határjárásban terepalakulat neve vagy irányjelző fanév), az oklevél írásmódját követjük. Magyar nevek és vulgáris szavak esetében a magánhangzók ékezése megtartandó.

Az 5. ponthoz: A római számjegyek után kiírt latin végződéseket kötőjel nélkül, *petit* szedéssel, megemelve adjuk közre, tehát nem *M-mo*, hanem *M^{mo}*.

A 7. ponthoz: A hosszabbított oszlopos írással írt szavakat verzállissal adjuk vissza. A *chrismon* jelzése: (*CHRISMON*), a monogrammé: (*MONOGRAMMA*); ezek mellett a szövegben elfoglalt helyre beírva alkalmazható a (*ROTA*), (*SIGILLUM IMPRESSUM*) és (*LOCUS SIGILLI*) kifejezés. Ezekhez fűződő megjegyzés csak lapalji jegyzetben közölhető.

A 8. ponthoz: A rövidítések feloldását csak nem latin tulajdonnevekben és kétes latin szavakban jelöljük, és pedig a rövidített betűk kurzív szedésével. A rövidítések feloldása esetén az *e*, *ae* írásmódjában az oklevél egészének helyesírását követjük.

A 13. ponthoz: A szövegkiadás interpunctiójában pont, vessző, pontosvessző, kettőspont, felkiáltójel és kérdőjel alkalmazható.

A szabályzattól eltérő pontok:

9. A tulajdonneveket jelölő siglák feloldását jegyzetben adjuk. *Iesus Christus* neve nem a görögös rövidített formában, hanem latin alakban oldandó fel.

10. Csonka szövegeknek, rongált oklevelek kiszakadt és olvashatatlan részeinek a szerző által történt kiegészítését szögletes zárójelben adjuk; más átiratból való kiegészítését kerek zárójelben, s jegyzetben hivatkozunk a másik forrásra. A hiányzó és ki nem egészíthető betűket szögletes zárójelbe tett annyi vonalka (kötőjel) jelzi, ahány betű hiányzik; hosszabb hiányok esetében három zárójelbe tett vonalka mellett jegyzetben közöljük, hogy kb. hány betűre terjedő rész hiányzik vagy olvashatatlan.

11. A szövegből szándékosan kihagyott részt — ilyen csak az átiratok és tartalmi kivonatok szó szerinti idézése esetén fordulhat elő — három pont ... jelzi.

12. Hibákat — nyilvánvaló tollhibákat is — csak jegyzetben javítunk. Szokatlan és feltűnő szóalakokat a szövegben nem jelölünk meg.

Az oklevél szövegébe ismert forrásból történt szó szerinti átvételeket borgis szedéssel jelöljük. A biztosan megállapítható interpolált részeket < > zárójelbe tesszük s jegyzetben utalunk rá.

IV. A jegyzet a lap alján nyer elhelyezést.

Jegyzetben közöljük az alábbiakat:

1. Az alapszöveg romlottságára (hiány, folt, vakarás, beszúrás) vonatkozó megjegyzéseket.

2. Az alapszöveg hibáira vonatkozó utalásokat és korrekciókat általában ilyen minősítéssel: a) kétségtelen hiba, tollhiba *recte*: szó után javítandó; b) konjektúra, ill. valamely szerző által javasolt számbavehető javítás után *coni.* rövidítés és a szerző neve következik; c) értelmezés esetén a javasolt rokonértelmű szó előtt *intellige*: áll.

3. Az átiratokban mutatkozó szövegeltéréseket a szövegkiadás szabályai szerint; a tulajdonnevekben, közszavakban és sajátos latin szavakban mutatkozó eltéréseket betűhív módon. Az átirat névalakja után áll az átiratot jelző betű (*A, B, C*).

Az 1—3 típusú jegyzetekre kisbetűvel (*a, b, c, a', b', c'* stb.) utalunk.

4. Filológiai megjegyzéseket szó szerinti szövegátvételekre és megállapítható interpolációkra vonatkozóan, valamint forráskritikai magyarázatot. Ezekre arab számmal utalunk.

A jegyzetben történeti és nyelvészeti magyarázatokat, helymeghatározást nem adunk.

*

A kötet elején a szerkesztői bevezetés foglalkozik a kötet megjelenésének szükségességével, a kötetben közölt anyaggal és a kiadás elveivel. A bevezetés végén a levéltárak és az irodalom felsorolása következik a használt rövidítések megadásával.

A kötetet névmutató és glosszárium zárja le.

A névmutató a személy- és helynevek alfabetikus indexe. A személyek neve mellett foglalkozásuk és szereplésük éve (királyoknál uralkodási év) áll; a helynevek azonosítására a mai magyar nevük és hivatalos nevük feltüntetése ad útbaigazítást. A névmutató lapszámra és sorszámra hivatkozik s a jegyzetben közölt névvariánsokat csak akkor veszi fel, ha azok az alapszövegnek helyesebb alakot őriznek.

A glosszárium szó- és tárgymutató szerepét tölti be. Felöleli a sajátos alakú és jelentésű latin szavak mellett az oklevelekben szereplő gazdasági, társadalmi, jogi, földrajzi stb. fogalmakat az oklevél szavaival élve, továbbá a nem latin közszavakat.

A kötetet a XI—XII. századi Magyarország történelmi térképe zárja le az okmánytárban szereplő és azonosítható helyek feltüntetésével.

Az okmánytár kiadási nyelve latin.

*

A Diplomata Hungarica antiquissima II. kötete az eredetiben fennmaradt XI—XII. századi oklevelek facsimile kiadása. E kiadás csak a hiteles és a vitatott hitelű okleveleket öleli fel, a kétségtelen hamisítványokat mellőzi; közöljük azonban a hiteles oklevelek hamis par-jait. Ilyen módon a közlendő darabok száma 50 körül van.

A kötetet a facsimilében közölt oklevelek paleográfiai leírása vezeti be.

Minden oklevél facsimiléje az eredeti nagyságához mérten egy egész oldalas vagy egy dupla oldalas lapon nyer elhelyezést. Néhány rendkívül

nagyméretű oklevélről (pl. bakonybéli összeírás) egy áttekintő kép készül, s az olvashatóság végett felnagyítva 2—3 dupla lapon részletekben is közzé lesz téve oly módon, hogy egy-egy sor meg ne szakadjon.

A facsimilében közlendő oklevelek római sorszámozással látandók el. A képaláírás tartalmazza a sorszámot, az oklevél évszámát, kibocsátója nevét, a DHA. I.-ben közölt kiadás számát és az eredeti méretét. Alatta feltüntetendő az eredeti lelőhelye.

Függelékként közlendők a kötetben kiadott eredeti oklevelek pecséteinek fényképei eredeti nagyságban, kronologikus sorrendben, a facsimilékhez hasonló képaláírással.

A facsimilék mélynyomással készítenők.

*

Az alábbiakban közzétesszük egy oklevél (I. István király 1009-i veszprémi adománylevele) szövegét a fentebb megállapított kiadási elvek szerint.

3

(1009. iul. 23, apud Sool.)¹

Stephanus I. rex Hungariae dotat episcopatum Vesprimiensem.

[INTERPOLATUM]

ORIG. ET ORIG.

SUBREPTUM: *Non exstant.*

TRANSCR.: A.* *Conventus Tihoniensis sine a. [cr. 1295]² et sine eschatocollo, his verbis: . . . quoddam privilegium sancti regis Stephani . . . Orig.: Arch. Nat. Hung. Dl. 4. (Sign. ant.: Acta eccl. episc. Veszpr. Fasc. 19. n. 1.)*

B. *Bela IV. rex a. 1257 nov. 20 his verbis: . . . quoddam privilegium sancti regis Stephani . . . Diploma Belae regis est falsificatum post a. 1263.³ Orig.: Arch. Cap. Veszprim. Priv., Veszprim. eccl. et cap. 9.*

MEM.: a. *Capitulum Vesprimiense a. 1342 mai. 26 his verbis: . . . de litteris et privilegialibus munimentis ecclesie nostre quondam in destructione eiusdem spoliativa deperditis et per manus alienas in diversis partibus regni dispersis, duo privilegia . . . in transcripto capi-*

¹ *Datum in forma, qua in B dubiosae fidei est scriptum, manifeste anachronisticum et s. XIII. attribuendum est, desideratur vero in transcripto meliori A. Secundum opinionem KARÁCSONYI (op. cit. 67, 72) privilegium originale sine dato erat et scriptum est ante exarationem privilegii monasterii Sacri Montis Pannoniae a. 1001 (fortasse a. 1002) factam (n. 2). SZENTPÉTERY opinatur privilegium esse editum a. 1002 et diem ac locum dati interpolatos esse s. XIII. (cf. Reg. Arp. n. 3).*

² *Privilegium transcribi iussit Stephanus archidiaconus Segusdiensis, qui officio junctus est ad latus episcopi Vesprimiensis a. 1294—1297 (Arch. Ep. Veszprim. Mocsola I; Mon. Eccl. Strig. II. 425).*

³ *Secundum verba huius diplomatis privilegium Stephani I. regis Paulus episcopus Vesprimiensis iussit confirmari. Paulus electus est a. 1263 (cf. SZENTPÉTERY: Reg. Arp. n. 1169).*

- tuli Albensis a. 1342 aug. 22. Orig.: Arch. Cap. Vesprim. Priv., Vesprim. ecl. et cap. 20.*
- b. *Capitulum Albense a. 1342 aug. 22 his verbis: . . . Georgius quendam duo privilegia, scilicet unum sanctissimi Stephani quondam primi regis Hungarie super dotacione possessionaria predictae ecclesie Wesprimiensi facta confectum, et aliud domini Bele similiter quondam regis Hungarie, eiusdem privilegii confirmatorium . . . decem marcis conpoti Budensis ab eodem capitulo Wesprimiensi . . . pro dono in redempcionem eorundem privilegiorum receptis, reddidit . . . Orig.: Ibid.*
- c. *Capitulum Albense a. 1342 aug. 22 his verbis: . . . in quadam destruccione ecclesie ipsorum spoliativa, olym per Petrum palatinum irrogata, omnia munimenta litteralia seu privilegia, quibus mediantibus ipsa ecclesia Wesprimiensi per sanctos reges et eorum progenitores ob divine remuneracionis culturam dacione possessionaria sive donacione dotata extitisset, indifferenter cum aliis rebus de eadem ecclesia tunc receptis amissa et per mundi partes manibus spoliatorum iuxta libitum dispersa fuissent, de eisdem tempore in moderno duo privilegia, unum scilicet sanctissimi Stephani quondam primi regis Hungarie super dotacione possessionaria eidem ecclesie facta confectum, et aliud domini Bele similiter quondam regis Hungarie eiusdem privilegii confirmatorium, salvatoris clemencia annuente reperiissent, in quibus quidem duobus privilegiis inventis quecunque iura, possessiones seu ville predictam ecclesiam Wesprimiensem contingentes per dotacionem regalem eidem debencia scripta continentur . . . Orig.: Arch. Cap. Vesprim. Priv., Vesprim. ecl. et cap. 19.*
- d. *Inventarium de litteris episcopatus Vesprimiensi a. 1352 factum his verbis: Item antiquum privilegium sancti regis Stephani super multis possessionibus et iuribus episcopalibus. Item super eodem transscripta duo, unum sub sigillo regis Bele et aliud conventus Tykoniensis. Orig.: Arch. Cap. Vesprim. Priv., Vesprim. ecl. Lad. 79.*

EDD.:

PÉTERFFY: *Sacra conc. I. 6 (B partim, solummodo finis diplomatis incipiendo a vocabulis: Si quis igitur . . .)*; PRAY: *Annales r. Hung. I. 22 (partim, Péterffy)*; SCHMITH: *Ep. Agr. 1763. I. 13—15 (B e duobus apographis) = SCHMITTH: Ep. Agr. 1768. I. 16—18*; GANOCZY: *Dissert. de S. Ladislao 6—7 (Schmitth)*; PRAY: *Hierarch. I. 260—263 (B e copia authentica)*; KATONA: *Hist. erit. I. 145—148 (Schmitth, Pray: Hierarch.)*; RÓKA: *Vitae Vespr. praesulum 10—13 (B)*; BATTHYÁN: *Leges ecl. I. 371—373 (B e copia Xysti Schier)*; FEJÉR: *CD. I. 289—291 (Róka)*; FEJÉR: *CD. IV/2. 431—433 (B e copia Kaprinay vol. LXIV. p. 400)*; FEJÉR: *Rel. et ecl. initia 228—229 (Fejér I.)*; KÁROLY: *Fejér vm. tört. IV. 492—493 (Fejér IV/2.)*; *CD. Patrius VI. 1—2, 436 (A)*; KARÁCSONYI: *Szent István okl. 57—59 (CD. Patr.)*; SZENTPÉTERY: *Szent István alap. lev. 60—62 (B)*; SZENTPÉTERY: *Középkori okl. 40—42. (A)*.
 BORSA, *Levélt. Közl. 20—23 (1942—45) 387 (d)*; KUMOROVITZ: *Veszprémi reg. n. 3 61 (a)*.

REG.:

SZENTPÉTERY: *Reg. Arp. n. 3 (A, B)*; BÁRTFAI SZABÓ: *Pest m. okl. eml. 1.*
 KUMOROVITZ: *Veszprémi reg. n. 361, 362 (b, c)*.

FACS.:

Ezer év Pest vármegye földjén. Bp. [1944.] 31 (A).

COMM.:

HORVÁTH M.: A kereszténység első százada 185; KARÁCSONYI: Szent István okl. 56—57; SZENTPÉTERY, Századok 37 (1903) 297—307; BRESSLAU, Archiv f. Urk. f. 6 (1918) 43, 69—71; SZENTPÉTERY: Szent István alap. lev. 10, 33, 50—53, 59—64; ID.: Reg. Arp. n. 3, 1169; ID., Szent István Eml. II. 144, 170—172; HORVÁTH J.: Árpádkori stílusprobl. 77—78.

Authenticitatem archetypi huius privilegii critica diplomatica in operibus a KARÁCSONYI, SZENTPÉTERY et BRESSLAU scriptis satis probavit. Textus privilegii exhibet affinitatem cum diplomatibus cancellariae imperatoris Ottonis III. et Henrici II., praecipue privilegio monasterii sancti Michaelis (Michelsberg) a. 1018 (MG. DD. H. II. n. 389) et plurimis litteris cancellariae in Italia fungentis regalis, ex. gr. diplomate Arduini Italiae regis a. 1003 (MG. DD. A. n. 8) confectis. Textus, qui asservantur in transcriptis A et B sunt aequo modo corrupti; utraque transcripta continent in eisdem vocabulis eosdem errores, vel eandem scribendi et loquendi rationem inusitatam, ex. gr. discuescere pro dissuescere, subiciunt pro subiciuntur, fringere pro infringere seu frangere, etc., ex quo merito concludi potest textum transcriptis A et B exemplo adhibitum non esse privilegium originale Stephani I. regis. Litterae transcriptio-nales A finiuntur his verbis privilegii Stephani regis: Signum Stephani mitissimi regis, post quae verba desideratur eschatocollum conventus Tihomiensis. Transcriptum B apparet secunda parte s. XIII. esse falsificatum (cf. SZENTPÉTERY: Reg. Arp. n. 1169). E mentionibus a, b, c elucet privilegium originale et quoddam privilegium confirmatorium Belae regis tempore devastationis ecclesiae Vesprimiensis. (a. 1276, cf. PAULER: M. Nemz. Tört. II.² 551) deperdita esse, ergo eo tempore, quo transcriptum A (cr. a. 1295) et falsum B (post a. 1263) facta sunt, episcopatus Vesprimiensis privilegio suo originali iam carebat. Exemplar transumptionibus adhibitum quaerendum esse creditur in chartulario deperdito episcopatus Vesprimiensis, quod adhuc occurrit in conscriptione clenodiorum et privilegiorum episcopatus a. 1571 sub titulo: Liber sancti Michaelis patroni ecclesiae Wesprimiensis (M. Könyvszemle 39 [1932—34] 14). Qui textus interpolatus est in verbis, quae ad summam poenae infringentibus dispositionem privilegii impositam spectant. Diplomata in cancellaria imperatoris Ottonis III. scripta continent summam poenae usque ad mille librarum auri cocti. In privilegio episcopatus Vesprimiensis leguntur: octo milia librarum auri cocti, quae summa praeter usum magna posterius interpolata esse putatur (BRESSLAU, l. cit. 70). Summa 8000 librarum auri fecit in Hungaria, ubi libra et marca eiusdem valoris aestimata fuerunt (cf. HÓMAN: Pénztört. p. 90—91, annot. 5) 8000 marcas auri, hoc est 80 000 marcas argenti (ibid. 496). Damna porro episcopatus Vesprimiensis post devastationem ecclesiae a Petro palatino a. 1276 commissam computata sunt 67 000 marcis argenti (FEJÉR: CD. VII/2. 46—48), in qua summa damna aedificiorum et detrimenta servientium ecclesiae non continentur. Omnia itaque damna episcopatus possunt aestimari praetio „8000 librarum auri”, quas „sciat se compositurum” „qui. . . Vesprimiensem ecclesie . . . episcopum . . . ex cunctis prenomatis rebus ecclesiasticis necnon dotibus molestare conaverit.” Unde huius damni aestimatio interpolationi post a. 1276 occasionem praebuisse assertur. Mentiones a, b, c probant privilegium originale et unum authenticum transcriptum

Belae regis (an III. vel IV. ignoratur) reperta esse a. 1342, inventarium autem factum a. 1352 continet praeter privilegium Stephani regis duo transcripta, quae cum A et B identificanda sunt. Minus tamen certum esse videtur, utrum privilegium confirmatorium Belae regis a. 1342 repertum, ac illud, quod hodie Belae regi IV. attribuitur (b) eadem sint.

In nomine sancte et individue trinitatis. Stephanus dei gracia Pannoni-
 orum rex. Si pietatis magnitudinem^a non solum dilectissimis, verum eciam
 adeuntibus^b fidelibus digne postulata largimur, precipue convenit, ut animi
 culmen ad superna anxiantes^c, devociones^d sanctarum ecclesiarum postula-
 tionibus acclinemur, ipsasque prediis atque possessionibus sublimando pro-
 curare flagitemus^e. Proinde omnium sancte dei ecclesie fidelium nostrorumque
 presencium scilicet ac futurorum noverit industria, quod nos anime nostre
 pro redempcione^f quatuor civitates, nominibus Wespre^g, in qua ipsius epis-
 copatus sedes est constructa, atque Albam civitates, Colon et Wsagrad^h
 civitates sancti Mychaelis Wesprimiensi subicimus ecclesie cum omnibus
 ecclesiis, capellis atque titulis seu terminis et finibus. Necnon concedimus,
 donamus atque largimur etⁱ regali nutu atque dicione prelibate sancte Wespri-
 miensi ecclesie villam unam nomine Cari in Wesprimiensi comitatu, in quo
 episcopalis, ut predictum est, constituta^k est sedes, atque tres villas, nomine
 Avsi^l, Cari ac Bergen^m in comitatu Albensis civitatis sitas, seu Morzolfewⁿ in
 pago Colocensis^o civitatis unam villam, necnon in comitatu Wsagradiensis^p
 civitatis villam unam sitam super Danubium, latere ex cuius dextro rivus,
 (qui)^q Apurig nuncupatur, discurrit, pariterque villam unam Fyseu^r nomine
 sitam in conpage Luhida^s civitatis cum omnibus utensilibus^t iugiterque perti-
 nenciis, scilicet famulis famulabusque^u, pratis, vineis, areis, edificiis, campis,
 terris, agris cultis et incultis, piscacionibus, venacionibus, aquis aquarumque
 decursibus, molendinis, viis, inviis, tam exitibus, quam inexitibus^v, ut habeat^w
 omnem^x firmitatem perpetuam, sicut est donatum, possidendorum. Habeat

^a *recte*: magnitudine

^b advenien[tibus] B

^c ampliantes *coni.* SCHMITH; aspirantes *coni.* PRAY; anhelantes *coni.* RÓKA

^d devocione *coni.* J. HORVÁTH

^e *recte*: flagitemur

^f remedio B

^g Wesperen B

^h Vyssegrad B

ⁱ e *coni.* SZENTPÉTERY

^k constructa B

^l Avsy B

^m et Beren B

ⁿ Morzolfew

^o *recte*: Colonensis

^p Vyssegradiensis B

^q B; *vocabulum in A illegibile est*

^r *recte*: Fyleu; Fyley B

^s *recte*: Hurhida; Hurhyda B

^t utensibus B

^u familiabusque B

^v *intellige*: reditibus BRESSLAU

^w habebat B

^x omnium B

enim prelibata sancti Mychaelis Wesprimiensis ecclesia, quam Stephanus sanctissimus regit episcopus, predictarum civitatum atque villarum, prout^a prediximus, potestatem habendi atque usque in perpetuum possidendi^b, necnon prelibato Stephano episcopo, cui ipsa est regimine^c commissa, suisque successoribus perpetim subiciendi, omnium hominum contradiccione funditus remove^d. Regali denique iubemus potestate, ut nullus^e dux, marchio, comes, episcopus, archiepiscopus^f, vicecomes, sculdacius, iudex vel exactor, aut aliqua magna parvaque regni nostri persona^g audeat discuescere^h pre-nominata sancti Mychaelis Wesprimiensis ecclesiaeⁱ, aut subripere de omnibus rebus suis mobilibus et immobilibus^k, quesitis et inquirendis, cum omnibus, que sibi in prelocutis civitatibus earumque pertinenciis et finibus, necnon in villis pertinent, vel in aliquibus locis subiciunt^l, aut Stephano illius sancte episcopo ecclesie suisque successoribus^m aliquid molestie inferre presumatⁿ. Si quis igitur huius nostri precepti paginam fringere^o temptaverit, aut prelibate sancti Mychaelis Wesprimiensis ecclesie Stephanum almificum episcopum suosque successores ex cunctis pre-nominatis^p rebus ecclesiasticis^q necnon dotibus molestare conaverit, <octo milia>¹ librarum auri cocti sciat se compositurum, medietatem camere nostre et medietatem prelocute sancti Mychaelis Wesprimiensis ecclesie, necnon Stephano celebri episcopo suisque successoribus, trecentorumque decem et octo patrum anathemate^r feriendum atque perpetuali suplicio^s tradendum iugiterque baratri^t pene perpetim fore concremandum. Quod ut verius credatur diligenciusque ab omnibus observetur, paginam hanc manu propria corroborantes anuli nostri inpressione subter insigniri curavimus.^u Signum domini Stephani mitissimi regis^v.

Győrffy György

^a ut *B*

^b possessidendi *B*

^c regimini *coni.* SZENTPÉTERY

^d remota *coni.* KARÁCSONYI

^e nullus *A*

^f archiepiscopus *B*; *ordo verborum recte*: archiepiscopus, episcopus BRESSLAU

^g parva — persona] personaque parva regni nostri *B*

^h *recte*: dissuescere, *intellige*: abalienare *J. HORVÁTH*; disvestire *coni.* KARÁCSONYI

ⁱ ecclesie *B*

^k immobilibus *B*

recte: subiciuntur KARÁCSONYI

^m successoribus *B*

ⁿ presummat *B*

^o infringere *coni.* KARÁCSONYI, frangere *coni.* SZENTPÉTERY

^p prenotatis *B*

^q ecclesiasticis *B*

^r anathemate *B*

^s suplicio *B*

^t *recte*: barathri

^u Datum in Sool apud capellam beati Stephani prothomartiris anno ab incarnatione [recte: incarnatione] domini millesimo VIII add. *B*, quod interpolatio e s. XIII. esse videtur.

^v Signum — regis *om.* *B*

¹ *Vocabula octo milia haud dubie interpolata sunt. In privilegio episcopatus Quinqueecclesiensis (n. 4) eodem loco invenitur: centum.*